

ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ У ТЕРМІНОЛОГІЧНІЙ СИСТЕМІ ЯВИЩА ЕВФЕМІЇ

У статті визначено коло основних наукових праць, присвячених термінологічній системі явища евфемії. Проаналізовано дефініції лінгвістичних термінів щодо питань евфемії, з'ясовано їхні спільні та відмінні риси. Установлено, що головним поняттям постає «евфемія», а «евфемізація» та «евфемізм» є окремими поняттями, що пояснюють деякі аспекти цього явища. Виявлено, що здебільшого ці терміни використовують як узаємозамінні, проте чимало дослідників роблять спробу чітко окреслити межі вживання таких термінів. Визначено, що термінологічна різноманітність у межах одного явища є цілком закономірною, адже вчені, послугуючись низкою спільнокореневих термінів, мають змогу відобразити різні аспекти сутності вказаного явища.

Ключові слова: евфемія, евфемізм, процес евфемізації, евфемістичний субститут, евфемістична одиниця.

Светличная Т. В. Определение основных понятий в терминологической системе явления эвфемии. *В статье определен круг основных научных работ, посвященных терминологической системе явления эвфемии. Проанализированы дефиниции лингвистических терминов по вопросам эвфемии, определены их общие и отличительные черты. Установлено, что главным понятием является «эвфемия», а «эвфемизация» и «эвфемизм» — отдельные понятия, объясняющие различные аспекты явления. Выведено, что в большинстве случаев эти термины используют как взаимозаменяемые, однако некоторые исследователи все же пытаются четко определить границы применения таких терминов. Определено, что терминологическое разнообразие в пределах одного явления вполне закономерно, ведь ученые, используя ряд однокоренных терминов, могут отражать различные аспекты обозначенного явления.*

Ключевые слова: эвфемия, эвфемизм, процесс эвфемизации, эвфемистический субститут, эвфемистическая замена, эвфемистическая единица.

Svitlichna T. V. Definition of Basic Concepts in Terminological Systems euphemism phenomena. *The article defines the range of basic scientific papers on terminological systems euphemism phenomena. The analysis definitions of linguistic terms on issues euphemism, found their common features. It was established that the main concept appears «euphemistical» and «euphemism» are separate concepts that explain different aspects. It was found that in most cases these terms are used interchangeably. However, many researchers attempt to clearly delineate the boundaries of the use of terms. Determined that the terminological diversity within a single phenomenon is quite natural, as scholars, using a variety of terms with the same root, have the opportunity to reflect different aspects of the essence of these phenomena. The analysis of different approaches to the definition of key concepts in terminological system phenomena euphemism shows that the main concept arises “euphemism” and “euphemistical” are other, additional concepts that explain different aspects of the phenomenon. For question of terminological differentiation subject of many studies, however, still many unsolved issues, including the question of the definition of the main approaches to the study of terminological system phenomena euphemism.*

Keywords: euphemism, euphemistic process, euphemistic substitute, euphemistically unit.

Останнім часом набуває актуальності питання евфемізації мовлення. У зв'язку із цим помічаємо певну розгалуженість у трактуванні, а відповідно — використанні лінгвістичних понять. Термінологічна система явища

евфемії потребує всебічного висвітлення, адже наразі думки дослідників з приводу вживання терміна нерідко різняться. Це, своєю чергою, надасть аргументи для одностайного визнання того чи того терміна, що сприятиме подальшому розвиткові досліджень у вказаному напрямку. Свідченням поглибленого наукового інтересу до термінологічного питання зазначеного явища є деякі дисертації та наукові розвідки й українських (З. Дубинець, І. Голуб, А. Приходько, О. Тараненко), і зарубіжних учених (А. Кацев, Б. Ларін, К. Мілоєнко, В. Москвін, Г. Родченко, Л. Саакян, О. Сеничкіна). Проте деякі аспекти щодо становлення термінологічної системи евфемії окремо розглянуто не було. Це й зумовило вибір теми нашої розвідки.

Мета статті – визначити підходи в тлумаченні лінгвістичних термінів щодо питань евфемії, висвітлити питання походження й тлумачення термінів «евфемія», «евфемізація», «евфемізм» як основних складників зазначеної термінологічної системи.

Багатогранність явища мовного завуальовування зумовила появу певної «термінологічної тріади», де головним поняттям постає *евфемія*, а *евфемізація* та *евфемізм* пояснюють лише окремі його аспекти. Нерідко вчені використовують ці поняття як синонімічні. К. Мілоєнко із цього приводу зазначає: «найбільш спірним питанням у дослідженні евфемії можна вважати питання, пов'язане з визначенням і різним розумінням самого терміна «евфемія» та «евфемізму». Здебільшого ці терміни використовують як взаємозамінні» [12: 9].

Деякі вчені використовують їх як такі, що не потребують уточнень, інші дослідники намагаються чітко окреслити коло термінів, які є складниками евфемістичної системи мови. Уважаємо за доцільне розмежовувати ці три терміни, адже вони хоча й стосуються одного феномена, та все ж є різними. Із цього питання влучною вважаємо думку З. Дубиниць: «...евфемія – специфічна мовленнєва стратегія, що перетворює смисл у мовну форму – евфемізм. Під евфемізацією розуміємо процес творення евфемізмів» [4: 11]. І. Голуб також наголошує на доцільності розмежування понять *евфемія*, *евфемізм*, *евфемізація* і зауважує, що «основним поняттям є «евфемія», яка є адаптивною мовною стратегією особливого типу, сутність якої зводиться до перетворення змісту у форму» [3]. Російський дослідник Л. Саакян так само дотримується думки про необхідність визначення категоріального статусу понять *евфемізм*, *евфемізація*, *евфемія* [15: 59].

Знаходимо відмінності й у підходах вітчизняних та західних дослідників щодо використання термінологічної системи явища евфемії. Так, у західному мовознавстві терміном «евфемізм» позначають не лише субститут, але й процес та прийом субституції [18]. Натомість вітчизняні мовознавці послуговуються низкою понять, що дозволяє охопити весь спектр означуваного явища. Учені, чії дослідження евфемії не обмежені рамками словникової статті, використовуючи термін «евфемізм» і вказуючи на його походження, послуговуються спільнокореневими термінами, а це, своєю чергою, допомагає відобразити різні аспекти сутності вказаного явища [14: 11]. Так, лінгвісти нерідко використовують як синонімічні до терміна *евфемізм* терміни

евфемістична заміна/замінник [9; 7; 4; 10]; *евфемістичний субститут* [11; 4; 5]; *евфемістичне найменування* [17; 9; 5]; *евфемістичне позначення табуйованих понять* [9]; *евфемістична номінація* [4; 10]; *евфемістичні слова/вислови* [4; 5]; *евфемістичні назви* [4]; *евфемістична одиниця* [4; 5]; *евфемістичні демітутиви* [4]; *евфемістичне утворення* [5]; *евфемістична лексика* [10; 16]. Термін *евфемізм* у синонімічному ряді є домінантою, а інші лексеми – абсолютними та ідеографічними синонімами. Результатом інтуїтивного використання науковцями того чи того терміна в науковому дискурсі постає можливість цілісно осягнути природу цього явища.

Ще в 1966 р. у словнику О. Квятковського зафіксовано дефініцію терміна рос. «эвфимизм», натомість «эвфемизм» подано лише як орфографічний варіант окресленого поняття [8: 347], але беручи до уваги те, що наразі провідні дослідники послуговуються переважно терміном «евфемізм» та похідними від нього, ми можемо говорити про те, що решта номінацій набули статусу архаїзмів.

Незважаючи на актуальність проблематики, термін *евфемія* все ще має доволі розпливчате трактування. У різних словниках та енциклопедіях поширеним є визначення терміна *евфемізм*, а дефініцію поняття *евфемії* спостерігаємо лише у вузькоспеціалізованих наукових розвідках. Так, Л. Саякян подає визначення, що охоплює всі найважливіші ознаки поняття: «Евфемія – це дискурсивно-когнітивний феномен, вид непрямої комунікації, що спрямована на видозміну уявлення адресата про світ з метою досягнення (тим, хто застосовує цю стратегію) того чи того перлюкутивного ефекту» [15: 59]. В. Москвін не перенасичує дефініцію науковою термінологією, що робить доступним розуміння цього явища не лише для кола науковців: «евфемія передбачає використання словесних зашифровувань з метою пом'якшити, завуалювати, витончено «упакувати» предмет повідомлення, залишивши все-таки можливість будь-якому носію мови здогадатися про що йде мова» [13: 75]. А. Кацев визначає *евфемію* як «непряму номінацію» [6: 76], але зауважимо, що прямі номінації також можуть виконувати евфемістичну функцію. Яскравим прикладом у цьому разі слугують запозичення з інших мов, оскільки «іншомовні слова менше шокують і видаються більш шляхетними» [2: 275 – 281]. Більшість носіїв мови семантичну наповненість таких лексем розуміє менше, ніж їхні широкочислені відповідники.

Евфемізація постає окремим аспектом явища евфемії, це насамперед процес творення евфемізмів, який пов'язаний із доцільністю мовлення. «Евфемізація – безперервний процес заміни одних номінацій іншими, який ґрунтується на постійному оцінюванні й переоцінюванні людиною форм висловлювання задля успішної комунікації» [4: 32]. Евфемізацію інтерпретують «як одну з тенденцій сучасного слововживання, яка виявляється не лише в заміні грубих слів і висловів більш коректними, але й у заміні одних слів іншими з метою створення невизначеності в описі явища чи маскування його сутності» [1: 19]. Особливості процесу евфемізації розглянуто в наукових розвідках Л. Крисіна («Эвфемизмы в современной русской речи» (1996), «Иноязычное слово в роли эвфемизма» (1998), В. Москвіна («Эвфемизмы в

лексической системе современного русского языка» (1999), О. Сеничкиної «Эвфемизмы русского языка. Спецкурс» (2006) тощо.

У випадку з евфемізмами – непряме найменування нейтралізує стару пряму назву предмета, яка викликає негативні почуття [7: 5]. Характеризуючи лінгвістичну сутність евфемізмів, А. Кацев акцентує увагу на тому, що домінуючими ознаками є побічність номінації та негативна оцінна конотація лексичного слова [6: 5], тобто в лінгвістичному підході до вивчення евфемізмів визначаються ознаки та умови вживання евфемізмів.

Отже, аналіз різних підходів до визначення основних понять у термінологічній системі явища евфемії засвідчує, що головним поняттям постає «евфемія», а евфемізація та евфемізм є іншими, додатковими поняттями, що пояснюють різні аспекти явища. Питанню термінологічної диференціації присвячено чимало розвідок, однак ще залишається чимало невисвітлених питань, серед яких і питання щодо визначення основних підходів у вивченні термінологічної системи явища евфемії. У цьому й убачаємо перспективи подальших розвідок у зазначеному напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Болотнова Н.С.** Эвфемизация в современном словоупотреблении и языковая компетенция личности / Н.С. Болотнова // Языковая компетенция : грамматика и словарь : [межвуз. сб. науч. тр.] – Новосибирск : НГПУ, 1998. – С. 19-23.
2. **Видлак С.** Проблема эвфемизма на фоне теории языкового поля / С. П. Видлак // Этимология – 1965 : материалы и исследования по индоевропейским и другим языкам. – М., 1967. – С. 275–281.
3. **Голуб І.О.** Засоби евфемії як індикатори стратегії дискримінації у німецькомовному публіцистичному дискурсі [Електронний ресурс] / І.О. Голуб // Международный крымский лингвистический конгресс «Язык и мир». – Текст. Дані. – Ялта, 2010. – режим доступу: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rcit=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCoQFjAA&url=http%3A%2F%2Farchive.nbuv.gov.ua%2Fportal%2FSoc_Gum%2Fflin%2F2010_1%2FGolub.pdf&ei=BIydUvncCIn7yAPK41DYCw&usq=AFQjCNH_acqN6dEmpspucZkw-lKZnrE_pYQ&bvm=bv.57155469,d.bGQ (дата звернення 25.11.2013). – назва з екрана.
4. **Дубинець З.О.** Евфемизми в українській мові (на матеріалі преси) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Дубинець Зореслава Олександрівна. – Ялта, 2011 – 204 с.
5. **Кантур К.А.** Антропосемические эвфемизмы и их функционально-прагматические особенности (на материале английского, французского, украинского и русского языков) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Кантур Кирилл Александрович. – Одесса, 2011. – 304 с.
6. **Кацев А.М.** Эвфемизмы в современном английском языке : опыт социолингвистического описания : дис. ... канд. філол. наук. : 10.02.04 / Кацев Анри Матвеевич. – Л., 1977. – 190 с.
7. **Кацев А.М.** Языковое табу и эвфемия : учеб. пособие к спецкурсу / Анри Матвеевич Кацев. – Л., 1988. – 79 с.
8. **Квятковский А.П.** Поэтический словарь / Науч. ред. И. Роднянская. – М.: Сов. Энцикл., 1966. – 376 с.
9. **Крысин Л.П.** Эвфемизмы в современной русской речи // Русский язык конца XX ст. (1985–1995) / Л.П. Крысин. – М.: Языки рус. культуры, 1996. – С. 384 – 408.
10. **Манютіна О.І.** Лексико-семантичні та функціональні особливості евфемізмів у сучасній англійській мові (на матеріалі бульварної жіночої прози XX – XXI ст.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Манютіна Олена Іванівна. – Чернівці, 2009. – 236 с.
11. **Мілева І.В.** Евфемізація і дисфемізація у фразеологічній говірці сходу України: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Мілева Ірина Володимирівна. – Луганськ, 2005. – 248 с.
12. **Милоенко Е.О.** Специфика функционирования

эвфемизмов в индивидуальном лексиконе : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Милоенко Екатерина Олеговна. — Курск., 2009. — 160 с. 13. **Москвин В.П.** Эвфемизмы в лексической системе современного русского языка / В.П. Москвин. — М.: ЛЕНАНД, 2010. — 264 с. 14. **Родченко А.В.** Средства эвфемии в современном испанском языке (на материале кубинского национального варианта) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.05 / Родченко Анна Валерьевна. — М., 1999. — 206 с. 15. **Саакян Л.Н.** Эвфемия как прагмалингвистическая категория в дискурсивной практике непрямого речевого убеждения : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Саакян Левон Николаевич. — М., 2010. — 204 с. 16. **Хомік О.Є.** Український вербальний оберэг : семантика і структура : дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Українська мова» / О.Є. Хомік. — Х., 2004. — 229 с. 17. **Arnold. I.** The English Word / I. Arnold. — М. : Высшая школа, 1973. — 304 с. 18. **Oxford Dictionary / Definition of euphemism in English** [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/euphemism?q=EUPHEMISMS>; **Webster's International Dictionary** (дата звернення 10.11.2013) назва з екрана.

Світлична Тетяна Володимирівна — аспірант кафедри української мови, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Україна, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2.

E-mail: mail@luguniv.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0002-2767-1520>

Svitlychna Tetyana Volodymyrivna — Postgraduate student at the Department of the Ukrainian Language, DZ Luhansk National University named Taras Shevchenko.

Ukraine, Luhansk, Oboronna Str., 2.